

Соціально-географічні проблеми функціонування низових адміністративних районів (на прикладі Жидачівського району Львівської області) / Л. І. Котик, Р. І. Чорна // Матеріали 70-ї конференції професорсько-викладацького складу. Секції Землевпорядкування та кадастр. Лісівництво. Географія та раціональне природокористування (23-24 лютого 2016 року). — Ужгород : ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. — С. 109—118

УДК 911.3

Л. І. Котик, Р. І. Чорна

Львівський національний університет імені Івана Франка, 79000, Львів, вул. Дорошенка, 41, kotyklub@rambler.ru

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НИЗОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ РАЙОНІВ (НА ПРИКЛАДІ ЖИДАЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Проаналізовано напрацювання українських вчених суспільно-географів з проблематики функціонування низових адміністративних районів. Обґрунтовано місце та роль Жидачівського району Львівської області у господарстві регіону. Виокремлено та детально проаналізовано соціально-географічні проблеми функціонування району (депопуляція, старіння населення, вичерпування працересурсного потенціалу, трансформація системи розселення та соціальної інфраструктури, соціальні негаразди).

Ключові слова: низовий адміністративний район, соціально-географічні проблеми, Жидачівський район, депопуляція, вичерпування працересурсного потенціалу, трансформація соціальної інфраструктури, соціальні негаразди.

Актуальність дослідження:

Соціально-економічні виклики початку ХХІ ст., що постали перед Україною, зумовили необхідність проведення широкомасштабної трансформації господарства держави та її адміністративно-територіального устрою. Для їхнього успішного здійснення доцільним є попереднє усестороннє вивчення проблем функціонування сформованих адміністративно-територіальних одиниць, та аналіз їхньої ролі у розвитку економіки. На особливу увагу на даному етапі заслуговують дослідження низових адміністративних районів, що стануть головними об'єктами як майбутньої адміністративно-територіальної реформи так і програми реалізації інноваційно-інвестиційного розвитку України. У цьому контексті вивчення проблем функціонування старопромислового району Львівської області — Жидачівського — є актуальним та на часі.

Об'єкт дослідження: Жидачівський район Львівської області.

Предмет дослідження: соціально-географічні проблеми розвитку Жидачівського району Львівської області та їхня геопросторова організація.

Мета дослідження: виокремлення,

узагальнення та детальний аналіз соціально-географічних проблем Жидачівського району Львівської області, розробка пропозицій їхнього подолання.

Завдання дослідження:

проаналізувати місце та роль Жидачівського району Львівської області в господарстві регіону; на основі опрацювання статистичних та аналітичних матеріалів, аналізу результатів соціологічного дослідження та врахування думок експертів виділити та узагальнити соціально-географічні проблеми району дослідження та виконати їхній детальний аналіз; розробити серію картосхем, що ілюструють геопросторові відмінності поширення соціальних проблем на території району; запропонувати шляхи вирішення соціально-географічних проблем Жидачівського району.

Проведене дослідження узагальнює теоретичні напрацювання українських вчених з проблематики вивчення функціонування низових адміністративних районів, розкриває підходи до виділення та обґрунтування соціально-географічних проблем їхнього розвитку. Його результати мають практичне спрямування та можуть бути використані для розробки стратегій соціально-економічного

розвитку окремих населених пунктів Жидачівського району, оптимізації стратегії довготермінового соціально-економічного розвитку, розробки схеми адміністративно-територіального реформування тощо.

Методичною базою дослідження виступають аналітичні матеріали з проблематики функціонування адміністративних районів України. У дослідженні використано метод контент-аналізу, що дав змогу виділити набір соціально-географічних проблем функціонування низових адміністративних районів, та проранжувати за вагою з використанням методу експертних оцінок.

На сьогодні, адміністративний район – це таксономічна одиниця адміністративного-територіального устрою України, яка виконує функції низового каркасу соціально-економічного розвитку держави. Проблеми вивчення функціонування адміністративних районів у цілому або окремих сфер життєдіяльності їхнього населення представлені в наукових розвідках провідних українських вчених-географів (табл. 1). Більшість з них зосередили увагу

на вивченні питань демографічного розвитку, зокрема депопуляції та старіння населення (Заставецька О. В., Семенюк Л. Л., Немець Л. М., Заволока Ю. Ю.). Значний обсяг напрацювань присвячений проблемам економічного розвитку низових адміністративних районів: трансформація сільського господарства (Барановський М. О., Нагірна В. П., Кравець Т. М.), трансформація промисловості (Захарченко В. І., Гладкий О. В., Іщук С. І., Підгрушний Г. П.), реформування сфери торгівлі (Корнус О. Г.). Окремі роботи висвітлюють проблеми реформування адміністративно-територіального устрою (Дністрянський М. С., Заставецька Л. Б., Кучабський О. Г., Влах М. Р., Котик Л. І.), соціальної політики (Садова У. Я., Шевчук Л. Т.), досліджують політичну ситуацію на низовому рівні (Дністрянський М. С., Пістун М. Д.), піднімають питання протікання реіндустріалізації та приватизаційних процесів (Шаблій О. І., Підгрушний Г. П.) тощо.

Таблиця 1

Дослідження проблем низових адміністративних районів у працях українських вчених-географів початку ХХІ ст.

Автор, рік	Сфера дослідження, проблематика
Барановський М. О., 2009	Комплексне вивчення сільських територій: трансформаційні процеси сільської території, реформування аграрної політики
Влах М. Р., Котик Л. І., 2009	Адміністративно-територіальний устрій: суспільно-географічні засади здійснення реформи територіального устрою; розробка схеми реформування територіального устрою низового адміністративного району
Гукалова І. В., 2008	Якість життя: дослідження рівня та якості життя мешканців низових адміністративних районів; процесів соціального відторгнення та соціального залучення
Дністрянський М. С., 2010	Політична сфера: проблеми електоральної активності на рівні низового адміністративного району, реформування АТУ – проблема створення громад на рівні низового адміністративного району
Заволока Ю. Ю., 2007	Географія населення: особливості відтворення та формування працесурсного потенціалу низових адміністративних районів
Івах Я. Є, 2006	Екологічна сфера: еколого-географічна оцінка природних умов та ресурсів Львівської області
Корнус О. Г., 2012	Економічна географія: стан торгівельного обслуговування населення низових адміністративних районів
Кравець Т. М., 2013	Аграрна сфера: трансформація сільського господарства; розвиток ринкової інфраструктури у сільській місцевості
Немець Л. М., 2007	Географія населення: депопуляція, старіння, негативне сальдо міграції, збільшення демографічного навантаження, зменшення кількості укладених шлюбів

Підгрушний Г. П., 2009	Економічна географія: трансформація промисловості низових адміністративних районів
Пістун М. Д., 2008	Політична географія: проблеми місцевого самоврядування, територіальної організації влади локального і місцевого рівнів
Садова У. Я., 2004	Соціальна політика: вивчення міграції, зайнятості населення, впровадження засад соціальної політики
Семенюк Л. Л., 2008	Комплексне дослідження сільської місцевості: стабілізація демографічної ситуації, удосконалення соціальної інфраструктури, рекреації, екологічного стану
Топчів О. Г., 2009	Комплексне вивчення адміністративного району: методика проведення польових досліджень на рівні адміністративного району, основи адміністративно-територіального устрою України, його реформування, механізми вдосконалення
Шаблій О. І., 2001	Економічна сфера: розвиток інноваційних процесів, реіндустріалізації, приватизації
Шевчук Л. Т., 2007	Економічна та соціальна сфери: вивчення зайнятості населення, процесів трансформації соціальної інфраструктури, медичної сфери, депресивних територій

У територіальному аспекті значна частина досліджень розкриває проблематику функціонування ключових адміністративних районів окремих областей одним із яких є Жидачівський район Львівської області. Район розташований у південно-східній частині області, у басейні річки Дністер. Його площа — 996 тис. км², що становить 4,6 % площі Львівської області і 0,16 % площі

України (рис. 1, 2). На сьогодні в районі проживає 69 785 осіб, що складає 3,1 населення Львівської області та 0,18 % населення України. Район відіграє суттєву роль у функціонування господарства області (табл. 2): пріоритетний для здійснення процесів реіндустріалізації та нової індустріалізації, водночас його соціально-демографічний розвиток залишає бажати кращого (табл. 3).

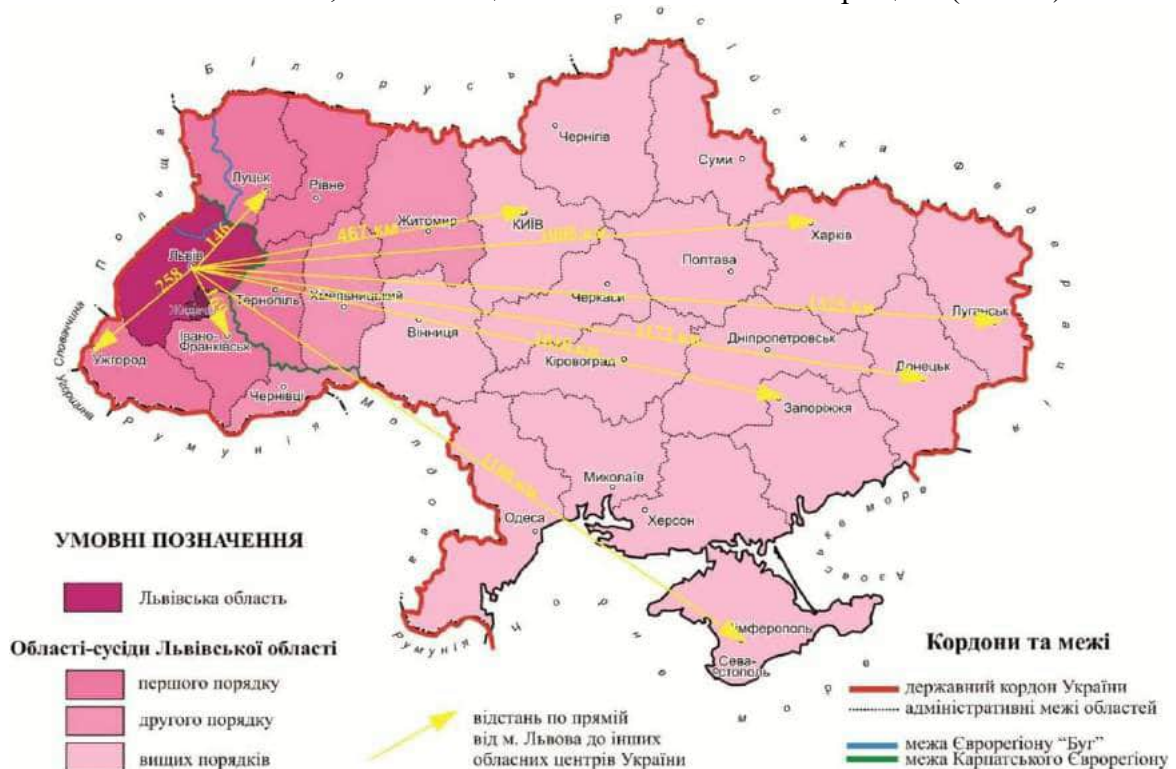

Рис. 1. Макрогеографічне положення Жидачівського району Львівської області.

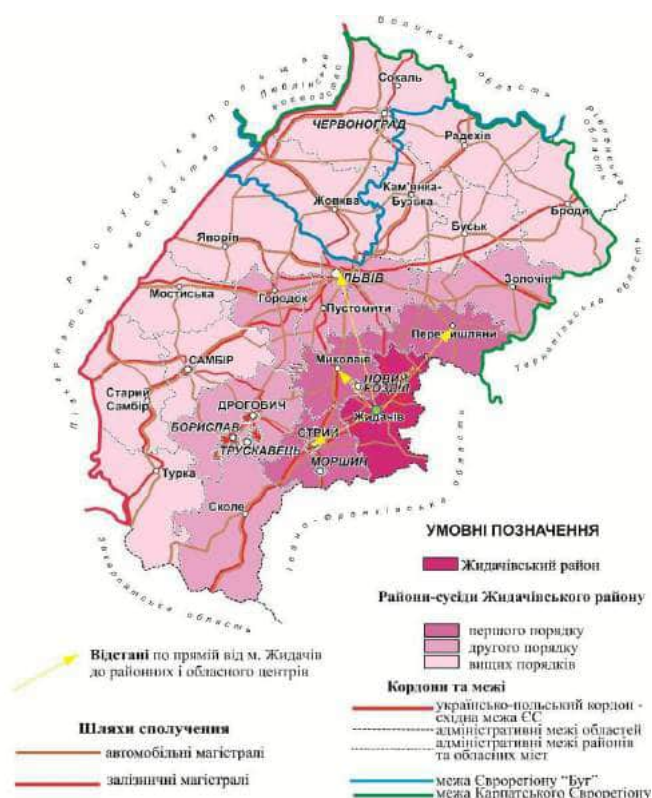

Рис. 2. Мезогеографічне положення Жидачівського району.

Таблиця 2

Загальна характеристика господарської діяльності Жидачівського району

Назва показника, (усього одиниць; на 1000 осіб наявного населення)	Жидачівський р-н		Максимальний показник			Мінімальний показник		
	Значення	Місце в області	Район	Значення	Місце в обл.	Район	Значення	Місце в обл.
Кількість суб'єктів за видами економічної діяльності	1154 160.9	7	Пустомитівський	2628 233.8	1	Турківський	634 126	20
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	204 28.5	4	Сокальський	288 30.7	1	Турківський	29 5.8	20
Промисловість	157 21.9	4	Яворівський	405 32.9	1	Турківський	30 6	20
Добувна промисловість	10 1.4	3	Сокальський	17 1.8	1	Буський і Турківський	0 0	20
Переробна промисловість	141 19.7	4	Яворівський	377 30.6	1	Турківський	29 5.8	20
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	6 0.8	5	Яворівський	13 1.1	1	Турківський	1 0.2	20
Будівництво	34 4.7	10	Пустомитівський	160 14.2	1	Турківський	10 2	20
Торгівля	174 24.3	6	Пустомитівський	591 52.6	1	Турківський	68 13.5	20
Діяльність готелів і ресторанів	17 2.4	12	Пустомитівський	61 5.4	1	Турківський	6 1.2	20
Діяльність транспорту і зв'язку	19 2.6	10	Пустомитівський	93 8.3	1	Самбірський	6 0.9	20
Освіта	115 16	4	Сокальський	136 14.5	1	Миколаївський	49 7.7	20
Охорона здоров'я	31 4.3	16	Яворівський	101 8.2	1	Стрийський	13 2.1	20
Кількість фермерських господарств (одиниць)	74 10.3	5	Пустомитівський	105 9.3	1	Турківський	4 0.8	20

Укладено на основі: [4].

Таблиця 3

Загальна характеристика населення Жидачівського району

Назва показника	Жидачівський район		Максимальний показник			Мінімальний показник		
	Значення	Місце в області	Район	Значення	Місце в обл.	Район	Значення	Місце в обл.
Кількість наявного населення, тис. осіб	69,8	7	Яворівський	124,7	1	Перемишлянський	39,5	20
Народжуваність, на 1000 осіб наявного населення	10,9	20	Турківський	16,6	1	Старосамбірський	11,4	19
Смертність, на 1000 осіб наявного населення	18,1	2	Перемишлянський	19,0	1	Яворівський	10,5	20
Природний приріст. скорочення (-), на 1000 осіб наявного населення	-7,2	20	Яворівський	3,9	1	Перемишлянський	-6,4	19
Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року, на 1000 народжених живими	7,8	9	Кам'янка-Бузький	15,0	1	Пустомитівський	2,8	20
Сальдо міграції, скорочення (-), на 1000 осіб наявного населення	-2,5	19	Пустомитівський	6,1	1	Турківський	-4,4	20
Співвідношення кількості чоловіків на 1000 жінок	878	17	Турківський	989	1	Бузький	873	20
Демографічне навантаження на населення працездатного віку	503	4	Перемишлянський	565	1	Пустомитівський	425	20
Шлюбність і розлучуваність, одиниць	359 29	7 2	Яворівський	766 49	1 1	Перемишлянський	220 7	20 20

Укладено на основі: [4].

З метою виокремлення соціально-географічних проблем району упродовж вересня-жовтня 2013 р. проведено соціологічне дослідження в якому взяло участь 3 542 особи (5% жителів району; 53% респондентів — жінки, 47% — чоловіки). Методом анкетування визначено перелік соціально-географічних проблем, які турбують мешканців: висока смертність (72% опитаних), низька народжуваність (84%), виїзд населення за межі району (90%), безробіття (96%), старіння населення (64%), погіршення функціонування соціальної інфраструктури (90%), занепад сільських та міських поселень (58%), погіршення якості життя людей (68%), соціальні негаразди (наркоманія, алкоголізм, злочинність) (82%).

Методом експертних оцінок (експертами виступили представники Жовківської районної адміністрації та районного управління статистики,

Головного управління статистики у Львівській області, науковці Львівського національного університету імені Івана Франка — усього 20 осіб) проранжовано виокремлені проблеми за бальною оцінкою та здійснено їхнє корегування на основі опрацювання аналітичних матеріалів соціально-економічного розвитку Львівської області [4, 6] та Жовківського району [5]. Нагальними соціально-географічними проблемами Жовківського району Львівської області визначено: депопуляція та старіння населення, негативна міграція населення, безробіття, деформація структури розселення мешканців, погіршення якості життя, занепад соціальної інфраструктури, соціальні негаразди.

Депопуляція та старіння населення. На початок 2014 р. в районі проживало 69,8 тис. осіб, що на 29,1% менше показника 1970 р [4]. З 1995 р. на Жидачівщині фіксується від'ємний

природний приріст населення (рис. 3, 4), зростає демографічне навантаження осіб непрацездатного віку на осіб працездатного віку (рис. 5), фіксується

старіння населення району (рис. 6). Найгостріше проблеми виявляються у периферійних південних та східних частинах району.

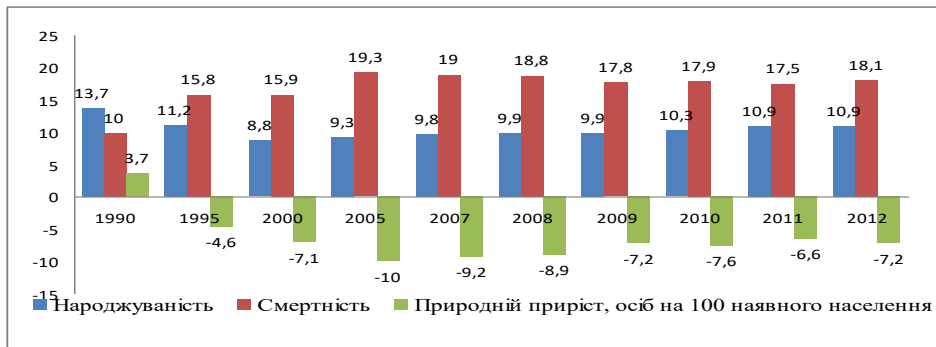

Рис. 3. Рух населення Жидачівського району.

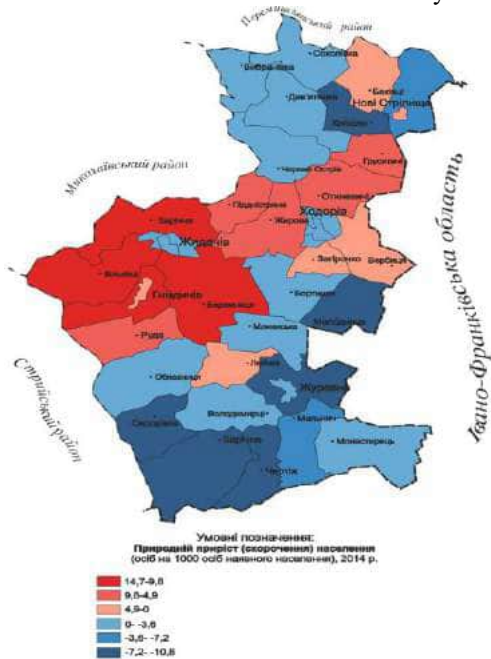

Рис. 4. Природний приріст (скорочення) населення Жидачівського району.

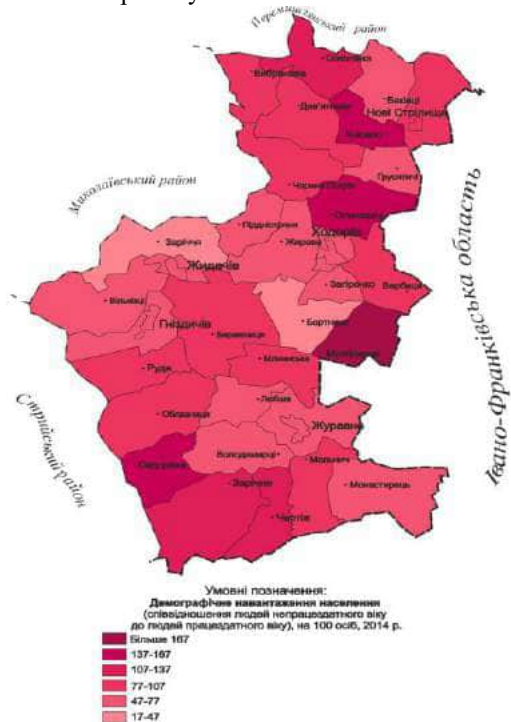

Рис. 5. Демографічне навантаження населення Жидачівського району.

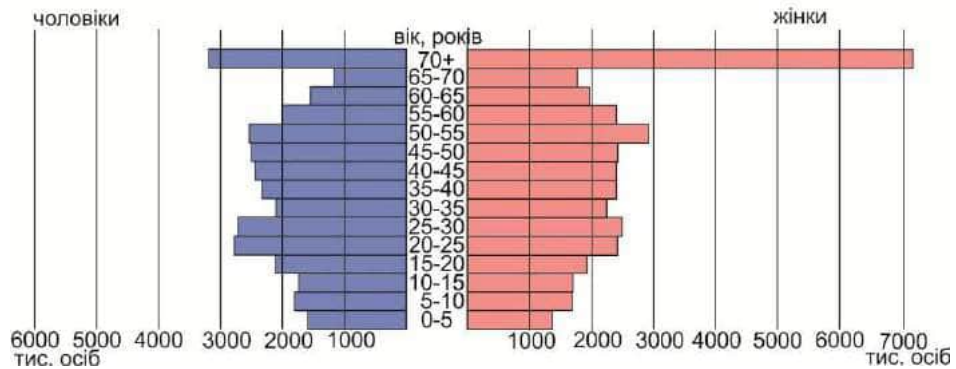

Рис. 6. Статво-вікова структура населення Жидачівського району Львівської області, 2013 р.

Негативна міграція населення. У досліджуваному районі зафіксовано міграційне скорочення упродовж 2000—2013 рр. (рис. 7). Найбільше емігрує

населення з сільської місцевості в міста та за межі району, особливо молоді особи працездатного віку, що зумовлено бажанням кращих умов і якості життя,

місяця праці, можливістю реалізації відносинами.
 трудового потенціалу, сімейно-шлюбними

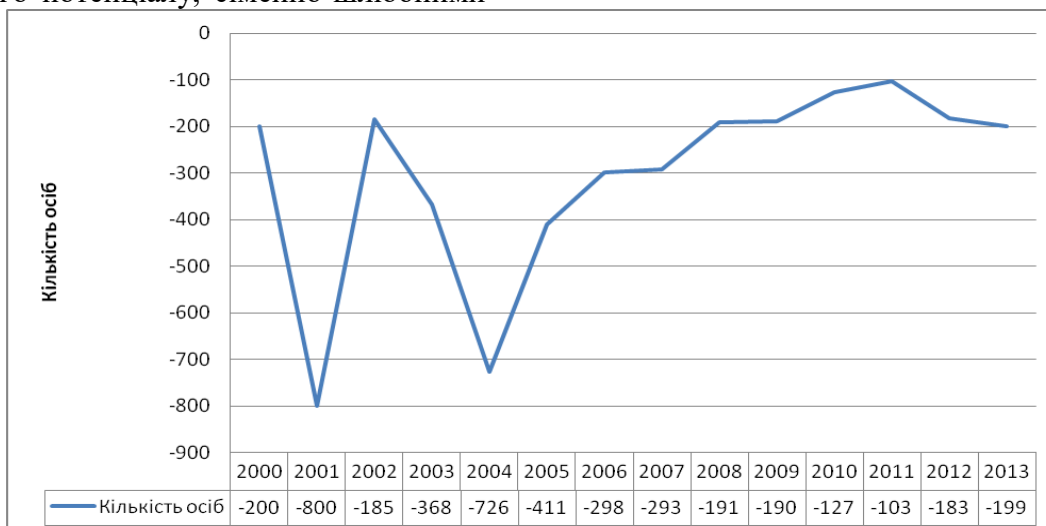

Рис. 7. Міграційний приріст (скорочення) населення Жидачівського району.

Безробіття. Кількість зареєстрованих безробітних на кінець 2013 р. становила 996 осіб; з них: 52,6% – жінки; 42,9% – молодь у віці до 35 років; 49,6% – сільські мешканці [3]. Загалом кількість безробітних протягом 2002—2012 рр. знизилась — найбільшою вона була в

2004 році – 6% населення району. У 2012 р. показник безробіття підвищився в зв'язку з нестабільною економічною ситуацією в районі та економічною кризою (рис. 8.). Середня тривалість безробіття — 3,6 місяці.

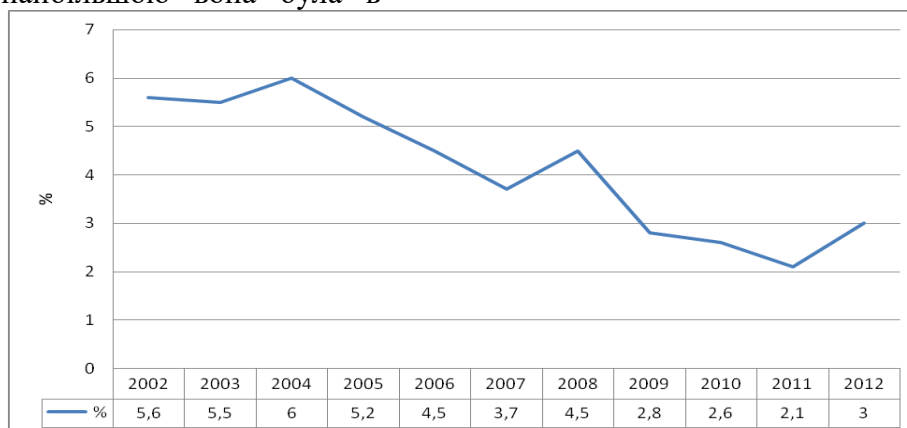

Рис. 8. Рівень зареєстрованого безробіття населення Жидачівського району.

Деформація структури розселення мешканців. У Жидачівському районі переважає сільське населення (41,9 тис. осіб — 58,4% наявного населення району), міське населення налічує 29,8 тис. осіб (41,6%). Загальна щільність населення на Жидачівщині складає 72,0 осіб/км² (рис. 9). Найбільша щільність населення спостерігається в Гніздичівській селищній раді — 163,2 осіб/км.кв., Журавненській селищній раді — 106,6 осіб/км.кв. Також висока щільність населення в містах районного підпорядкування і селищах міського типу. Низька щільність населення характерна

для Дев'ятниківської сільської ради — 23,5 осіб/км.кв., Облазницької — 28 осіб/км.кв. та Соколівської — 29,8 осіб/км.кв. За останні роки приріст населення відбувся в міських поселеннях (м. Жидачів, м. Ходорів, смт Журавне, смт Гніздичів), натомість в сільських поселеннях, особливо периферійних південних сільських рад зафіксовано різке падіння кількості мешканців (рис. 10), що ставить під загрозу збереження самих населених пунктів, розвиток та підтримання на належному рівні в них соціальної інфраструктури, започаткування нових

економічних проектів агробізнесового чи промислового спрямування.

Погіршення якості життя. Результати проведеного соціологічного дослідження засвідчують, що за останні п'ять років погіршення якості та рівня життя відчули 92% опитаних. Основною причиною

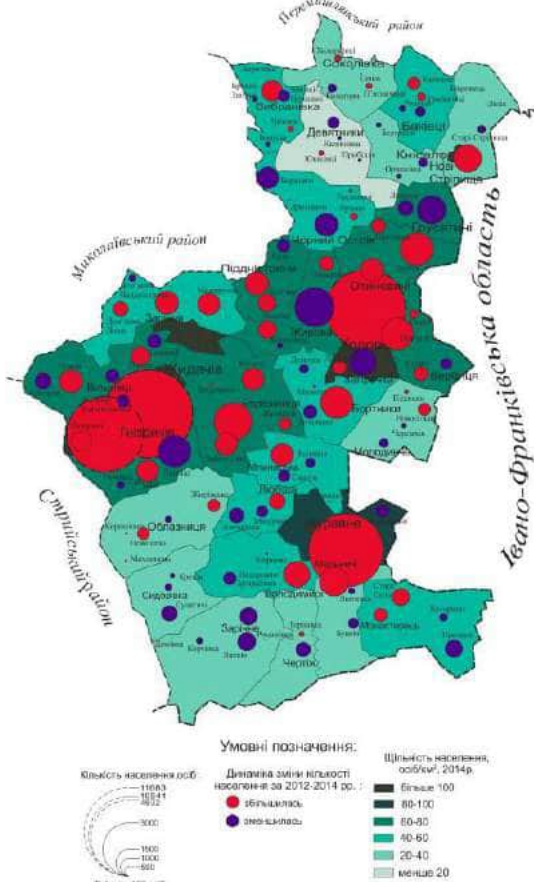

Рис. 9. Населення Жидачівського району.

Суттєве падіння соціальних стандартів життя відчули мешканці сільських населених пунктів району (погіршення транспортного сполучення, збіднення переліку послуг закладів культури, медицини, побутового обслуговування, житлово-комунального господарства, загальне зниження якості послуг та зростання їхньої вартості). Проблема погіршення якості життя тісно пов'язана з проблемою занепаду соціальної інфраструктури. Для прикладу,

погіршення життя мешканці Жидачівщини вважають зниження матеріального достатку (95% опитаних), скорочення соціальних виплат та дотацій (64%), зростання корупції (84%), відсторонення держави від вирішення проблем людей / громади (76%).

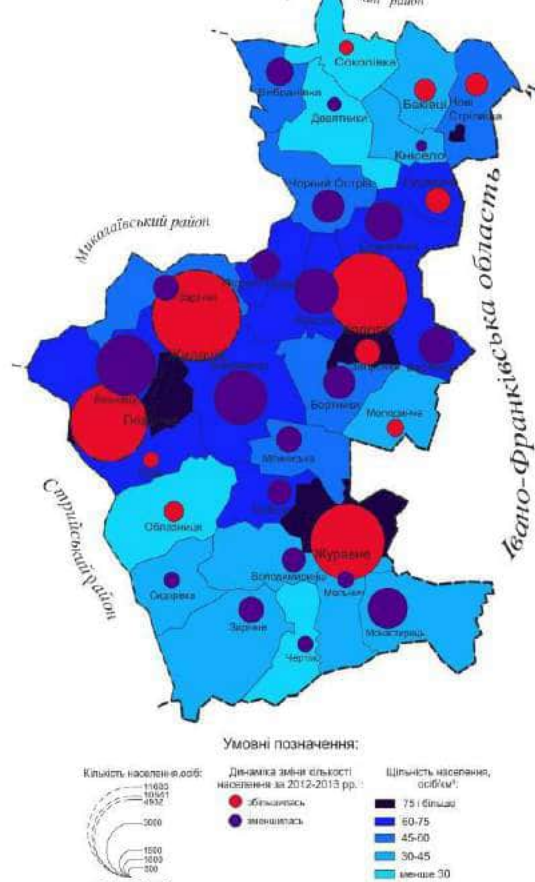

Рис. 10. Населення сільських рад Жидачівського району.

в районі скорочується обсяг послуг наданих торгівлею, згорається мережа закладів культури клубного типу та сільських бібліотек [3], не розвинутою залишається сфера ринкової інфраструктури, яка орієнтована на забезпечення послуг населення. Остання представлена поодинокими об'єктами сфери страхування та банками, які у розташуванні тяжіють до міських поселень району (рис. 11).

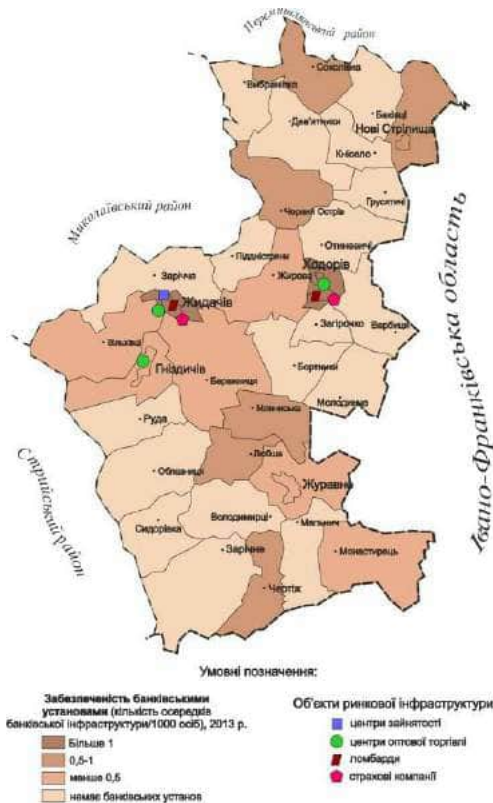

Рис. 11. Ринкова інфраструктура Жидачівського району.

Соціальні негаразди. На Жидачівщині через соціальне відторгнення та безробіття зростає частка осіб, переважно чоловічої статі, які залучені в алкоголізм (на 11% у порівнянні з 2000 р.), наркоманію (38%), злочинність (8%) [3]. З-поміж останньої виділяється злочинність неповнолітніх (приурочена до міських поселень — Жидачів, Ходорів, Журавне). Соціальні негаразди погіршують якість життя мешканців краю, деструктивно впливають на сформований працересурсний потенціал, суттєво знижують його інвестиційну привабливість та найгірше — володіють синергетичним ефектом, який, без застосування швидких конструктивних

заходів соціально-економічного стимулювання, може призвести до соціальної катастрофи районного масштабу.

Для Жидачівського району нагальними є заходи стимулювання соціально-економічного розвитку (притік інвестицій, створення нових робочих місць (реіндустріалізація та нова індустріалізація), втілення програм соціального залучення та перекваліфікації / підвищення кваліфікації працересурсного потенціалу, формування громад європейського зразка, які розділять із державою повноваження та обов'язки розв'язання соціальних проблем району.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація / І. В. Гукалова. — К., 2009. — 346 с.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» №2850-IV від 08 вересня 2005 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/2850-15/ed20110421>.
3. Офіційний сайт Жидачівської районної держадміністрації Львівської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zhydachivrda.org.ua>.
4. Статистичний щорічник Львівської області за 2012 р. — У 2 т. — Львів : Гол. упр. статист. у Львів. обл., 2013.
5. Стратегія розвитку Жидачівського району Львівської області до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zhydachivrda.org.ua/?page=page_strategy.
6. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/strategy>.

7. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : підручник / О. Г. Топчієв. — Одеса : Астропринт, 2009. — 544 с.
8. Трансформація структури господарства України : регіональний аспект / [за ред.

- Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижника]. — К. : Міленіум, 2003.
9. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — 744 с.

L.Kotyk, R. I. Chorna
Lviv Ivan Franko National University, 79000, Lviv, Doroshenko Str, 41,
kotykluba@rambler.ru

SOCIO-GEOGRAPHICAL PROBLEMS OF FUNCTIONING GRASSROOTS ADMINISTRATIVE REGION (FOR EXAMPLE ZHYDACHIV DISTRICT LVIV REGION)

The achievements on the problems about functioning of grassroots administrative areas accomplished by Ukrainian scientists, social geographers, were analyzed. The place and role of Zhydachiv district in the economy of Lviv region were grounded. The socio-geographical area functioning (depopulation, aging population, depletion of labor resources potential, transformation of settlement and social infrastructure, social adversities) were allocated and analyzed in detail. It is established that at the grassroots administrative area level which is characterized by peripheral economic and geographic position in the last ten years the depopulation and aging processes are occurring. They are more acute in remote rural councils within the district center where due to unemployment such process as out-migration of younger age groups exists. Labor resources potential of Zhydachiv district is on the verge of exhaustion and professional quality is mediocre, that significantly hampers the development of the land within reindustrialization and new industrialization processes. The social infrastructure of the area is undergoing significant transformational changes: reduced number of educational, medical and cultural institutions, public transport declining, while the field of trade centers is developing, most of which are tied to the district center – Zhydachiv, Khodoriv and Zhuravno towns. The increase of unemployment in the area leads to the development of social adversities that have a destructive effect on the formation of district brand like a new industrial area with high life standards.

Keywords: administrative area, socio-geographical problems, Zhydachiv district, depopulation, labor resources depletion, transformation of social infrastructure, social adversities.

Л. И. Котик, Р. И. Черная
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, 79000, Львов, ул. Дорошенко, 41,
kotykluba@rambler.ru

СОЦИАЛЬНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НИЗОВЫХ АДМИНИСТРАТИВНЫХ РАЙОНОВ (НА ПРИМЕРЕ ЖИДАЧЕВСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

Проанализированы наработки украинских ученых общественно-географов по проблематике функционирования низовых административных районов. Обосновано место и роль Жидачевского района Львовской области в хозяйстве региона. Выделены и подробно проанализированы социально-географические проблемы функционирования района (депопуляция, старение населения, истощение працересурсного потенциала, трансформация системы расселения и социальной инфраструктуры, социальные проблемы).

Ключевые слова: низовой административный район, социально-географические проблемы, Жидачевский район, депопуляция, истощение працересурсного потенциала, трансформация социальной инфраструктуры, социальные проблемы.